

1998

8. årgang

Nr. 1

Lokalhistorisk Arkiv & Forening

INDHOLD:

Nyt fra arkivet	side 2
Nyt fra foreningen	side 2
Arkivets årsmøde	side 3
Foreningens generalfors.	side 3
Et tidsbillede	side 4
En Præstødrengs oplevelser	side 7
Røde Led fylder 100	side 10

Præstø Lokalhistoriske Arkiv

Bestyrelsen:

Ingrid Dall - formand
Elsie Björklund - arkivleder
Frits Fabricius - næstformand
Hans Olsen - kasserer
Lilli Henningsen
Ole Fog
Knud Skovbæk (komm. valgt)

Arkivets åbningstider:

Hver mandag
kl. 17.00 - 19.00
& første lørdag i
hver måned
kl. 10.00 - 12.00
på Biblioteket

Præstø Lokalhistoriske Forening

Bestyrelsen

Elsie Björklund - formand
Ole Hansen - næstformand
Kim Pedersen - kasserer
Steffen Lyng Sørensen - sekretær
Hans Olsen
Suppl.: Bodil Møller
Jens Bjerre Tybjerg

Kommende arrangementer:

Tirsdag 21. April:
Vald. Nøhr Larsen
fortæller om
Paket-farten.
Tirsdag 26. Maj:
Besøg på
Oremandsgaard

Udgivere:

Præstø Lokalhistoriske Arkiv &
Præstø Lokalhistoriske Forening

Har du stof til bladet eller
kommentarer til artiklerne
hører vi gerne fra dig.
Ring til Ingrid Dall
tlf. 55 99 24 39

Lokalhistorisk arkivs årsmøde.

Arkivet holdt sit ordinære årsmøde mandag den 2. februar. Formanden indledte sin beretning med at mindes Marie Larsen, som havde været en af hovedkræfterne ved arkivets start.

Nævneværdigt i 97 var især, at vi blev færdige med at registrere de arkivalier, som arkivet overtog, da det blev en selvejende institution.

Det største ønske for øjeblikket er at komme på Internet, men vi har brug for en ny og stærkere PC'er. Derfor har vi søgt mange relevante fonde og fået tilsagn om støtte fra en af dem.

Vi har også fået opfyldt et stort ønske om at anskaffe microkort over folketællinger fra Præstø og omliggende sogne.

Aftenen sluttede med en gammel Præstøfilm fra 1950'erne.

>>>>> 00000 <<<<<

Lokalhistorisk Forening for Præstø Kommune.

Foreningen afholdt sin 10. ordinære generalforsamling d. 27.1.1998. Alle valg var genvalg. Foreningen vil fortsætte på samme måde som hidtil, men den årlige udflugt vil fremover blive lavet samarbejde med Bevaringsforeningen, i år formodentlig henlagt til sensommeren.

Bestyrelsen har på et efterfølgende møde konstitueret sig som før med Elsie Björklund som formand, Ole Hansen, næstformand, Kim Chr. Pedersen, kasserer, Steffen Lyng Sørensen, sekretær og Hans Olsen, foreningens repræsentant i arkivet.

Jens Bjerre Tybjerg og Ole Hansen er valgt til redaktionsudvalget for Arkiv/foreningsbladet og Bodil Møller og Elsie Björklund til udflugtsudvalget.

Et tidsbillede fra Jungshoved sogn i ryttergodstiden.

I Historisk Samfunds årsskrift fra 1984 har jeg fundet en beretning med ovenstående titel. Jeg har kontaktet forfatteren, Erling Petersen, Fuglebjerg, og fået lov til at gengive den her i bladet. Det er en lang men spændende beretning, som jeg af pladshensyn er nødt til at bringe af flere gange. Jeg håber, at læserne vil finde den interessant nok til at den kan tåle at "skæres i stykker".

I den lille by Stenstrup gik der i tiden omkring 1720 megen snak imellem folk, og mange slags rygter blev sat i omløb. Snakken bredte sig som ringe i vandet, og rygterne løb snart over hele "Joenshofvidts øe". Tilsidst nåede rygterne også regimentsskriveren Hans Madsens fuldmægtig, Niels Pilemark, der boede i Lekkende, og som derfor havde mere føling med, hvad der skete på ryttergodset, end regimentsskriveren, der boede i Næstved. Derfor var det også fuldmægtigen der ved denne lejlighed måtte tage affære, fordi rygterne efterhånden havde grebet for voldsomt om sig.

De mennesker, der havde givet anledning til den megen snak, var gårdmanden Rasmus Nielsen Bødker i Stenstrup og hans *stifdatter*, Anne Jensdatter. Rasmus Nielsen havde, et års tid før rygterne tog fart, giftet sig med gårdmand Jens Olufsens enke, Kirsten Pedersdatter. Foruden gården bragte hun tre døtre med ind i ægteskabet, voksne døtre vel at bemærke. Det var Bodil Jensdatter, der var født før 1694 og i 1720 gift med Peder Hansen Spinder i Magleby i Stevns herred. Alborg Jensdatter, født i 1694, gift med Hemming Hansen, der boede i store Brøndstræde i København. Desuden var der førnævnte Anne Jensdatter, der var født i 1696, og som ved moderens bryllup med Rasmus Nielsen endnu var ugift. Der har formentlig været stor alderforskel mellem Kirsten og hendes nye ægtefælle, der var gårdmandssøn fra Øen Smidstrup. Hun har formentlig også kun giftet sig med det for øje, at kunne blive ved gården, som hun ikke var i stand til at drive alene. Aldersmæssigt var og blev de et umage par, for så vidt som Rasmus Nielsen sikkert har været på alder med hendes og Jens Olufsens døtre. I hvert fald var der lagt op til det gammelkendte spil med tre hovedpersoner - den bedagede husmoder, den trediveårige hufader og den frodige unge tjenestepige i tyverne - i dette tilfælde med stifdatteren i tjenestepigens rolle, hvilket kun bidrog til at give bedre grobund for sladder.

Anne Jensdatter, der en tid havde tjent i Roneklint, var ved forårstide i 1720 hjemme på sin fødegård. Men da byghøsten var ovre og rughøsten knap begyndt, forlod hun Stenstrup og kørte med sin stiftader, der skulle til København med et torvelæs. Hun fulgte dog ikke med hele vejen, men blev sat af hos sin søster Bodil i Magleby. Senere fortsatte hun alene til København, hvor hun hos den anden søster, Alborg i Store Brøndstræde,

fødte en dreng, som hun fastelavns søndag fik døbt i en af byens kirker. Få dage efter vendte hun hjem til moderen i Stenstrup uden at betænke, at hun dermed gav yderligere næring til de rygter, som allerede ved hendes bortrejse var sat i omløb.

Kort efter hjemkomsten måtte Anne gå til sengs. Hun var endnu ikke kommet helt til kræfter efter barselsfærden og den besværlige køretur fra København til Stenstrup. Mens hun lå der, kom sognepresten hr. Augustinus fra Præstø, som Jungshoved sogn dengang var anneks til. I overværelse af to mænd spurgte han hende, hvem der var hendes barnefader, og hvorfor hun havde forladt sognet. Hun svarede til det første, at barnets fader var en bådsmand, som hed Hans Rasmussen, og til det andet, at det skyldtes tåbelighed fra hendes side. Hun burde være blevet hjemme og have taget følgerne dér.

Som fuldmægtig hos regimentsskriveren havde Niels Pilemark mange jern i ilden, og det påhvilede ham blandt andet også at sørge for at inddrive de bøder for lejermål, som de unge karle og piger blev idømt, når deres forhold havde fået følger. Da Anne Jensdatter endnu ikke havde betalt sin legermålsbrøde dér på amtet, ja, så var Pilemark nødsaget til at gribe ind. Desværre havde Anne igen forladt Stenstrup og påny taget ophold hos søsteren i Magleby. Da bysladderer efter-hånden havde udviklet sig til sognesladder, sendte Pilemark i juni 1721 to mænd, Peder Knudsen af Stavreby og Peder Kuul af Endegaarde hen til rytterbonden Rasmus Nielsen Bødker for at stævne ham til Vordingborg rytterdistrikts biting, som endnu på den tid blev holdt i Grumløse.

- "Angaaende hans stifdatters Anne Jensdatters begangne leiermål, som skal være skeed udi hans huus og efter almindelig rye og rygte blandt folch, saa vel der i sognet som andetsteds, meenes, at hand til samme hendes u-egte barn, som hun paa en meget mistenkelig maade skal have født, selv skulle være barnefader".

Til samme tingdag, den 26. juni 1721, indstævnes også samtlige Stenstrup mænd og kvinder, "saa og Rasmus Bøckers egen kone", og samtlige Smidstrup mænd og kvinder, "saa mange som ligger i Joenshofvidts sogn", deriblandt den indstævnedes egne forældre, Niels Hansen og Karen Rasmusdatter.

Rasmus Bødker mødte på tinge som han skulle, men havde med sig en af egnens mest kendte lovtrækkere, Oluf Ring fra Fakse. Han blev, til trods for at han ikke synes at have haft bevilling som prokurator, meget ofte anvendt ved retssager, dog mest i Fakse og Stevns herreder. I dette tilfælde var han imidlertid draget udenherreds til birketinget i Grumløse. På Rasmus Bødkers vegne trådte han frem og sagde, at han vel med føje kunne have protesteret mod stævningen, der ikke på rette måde havde givet til kende, hvad hans klient egentlig beskyldtes for. Ligesom han fandt det fornødent at påtale, at Anne Jensdatter ikke også var stævnet til tinge. Alligevel var monsieur Ring indstillet på at anerkende stævнемålet, "paa det dend fattige mand, Rasmus Nielsen icke meere med stefnemaal skal

udmattes", eftersom han var uskyldig og gerne så sagen få fremgang. Oluf Ring ville dog oplyse monsieur Pilemark om, at Rasmus Nielsen ikke havde bortført Anne Jensdatter, og som bevis fremlagde han en attest fra sogne-præsten, velærværdige hr. Augustinus Haard.

På Pilemarks spørgsmål svarede Rasmus Bødker, at han ikke vidste, om Anne Jensdatter var blevet besøvet, mens hun var i hans brød eller tjeneste, eftersom han heller ikke vidste, om hun var frugtsommelig eller ikke da hun ved mikkelsdag 1721 fulgtes med ham på vejen til Tryggevælde, hvorfra hun gik til sin søster i Magleby, mens han fortsatte sin torvekørsel til København. Forøvrigt havde hun ikke rigtig været i hans tjeneste siden påsken 1720, men selvfølgelig havde hun af og til besøgt sit hjem. Efter at hun havde gjort barsel, var hun kommet hjem og blevet hos dem en otte dages tid. Men en dag, han skulle til Magleby med et læs halm til sin anden stiftatters mand, var hun så kørt med ham derhen. Han kunne dog ikke så nøje erindre sig, hvor lang tid der var forløbet, fra hun stod af hans vogn ved Tryggevælde og til hun igen kom hjem til Stenstrup med sit barn.

Dernæst fremkom rytterbønderne Søren Hansen og Christopher Nielsen, der begge boede i Stenstrup. Og de forklarede, at de sidste forår, "som de meener var udi Tormaanet", var sammen med præsten hos Rasmus Bødkers. Hvor Anne Jensdatter gjorde den bekendelse, at hendes barnefader var en skibskar, der hed Hans Rasmussen, og hun havde ydermere sagt, at "om hun skulle gaae til døden derpaa, saa vidste hun af ingen anden at sige". Anne Jensdatter havde også fortalt præsten, at hun havde stået åbenbart skrifte i Magleby kirke, og at hendes barn både var født og kristnet i København.

Et af vidneudsagnene, der var mest belastende for Rasmus Bødker, blev fremført af hans nabo Christopher Nielsens kone, Sidse Pedersdatter. Hun fortalte, at den indstævnedes kone, Kirsten Pedersdatter, engang for snart to år siden, da de gik ud for at malke, havde berettet for hende. At en morgen, hendes mand var stået op og gået ud i høladsen, var hun gået bag efter og havde da set ham og datteren i arbejde, men hun havde ikke fortalt, hvad det var for arbejde. Da datteren igen var kommet ind, havde hun taget en kæp for at slå hende, men hendes mand havde forhindret hende deri.

Søren Hansens kone, Birgitte Hansdatter, fortalte, at hun engang havde siddet ved siden af Anne Jensdatters moder "til et gildes til Christopher Nielsens i Stenstrup. Og hun havde da, mens de sad og talte sammen, sagt, at hun "fornam skarnvornhed" til manden og datteren. Da hun en dag havde taget en kæp og villet slå hende, havde Rasmus Nielsen standset hende og sagt, at "hun skulde faae baade ded og ded, dersom hun lod hende icke være". Kirsten Pedersdatter havde dog ikke forklaret nøjere, hvad hun mente med ordet skarnvornhed.

(fortsættes i næste nummer).

I PRÆSTØ POSTEN fra 1954 finder vi disse beretninger om en Præstødrengs oplevelser omkring 1900.

De er fortalt af Robert Larsen, som var født i 1886 og søn af havne-foged Frede Larsen.

Præstø har altid haft ord for at være en idyllisk og dejlig plet - selv om byen gennem tiderne ofte har haft hård modgang. Men når vi ældre tænker tilbage til slutningen af forrige århundrede, ja, så kunne man - selv om vi dengang langt fra var forvænt med underholdning - opleve tider, hvor luften ligefrem var ladet med kedsomhed. Jeg tænker her på de hårde vintre, når isen søværts anbragte sine brede spærrebomme, da var det ligesom der udadtil blev drejet en nøgle om - lukket en dør af til omverdenen.

Vel forsøgte Københavnerdamperen den første tid en gang om ugen at bryde en rende. Det lykkedes måske et par gange, båden bakkede, tog tilløb og skar sig igennem isen med voldsom knagen og bragen. Men ret hurtigt måtte den give op og returnere til København med lasten. Fra landsiden var der kun forbindelsen med postvognen fra Lundby. Ofte var den flere timer om at bane sig vej gennem snemas-serne, landevejene blev dengang meget hurtigt blokeret, så bønderne ugen igennem dårligt kunne komme uden for deres gårde.

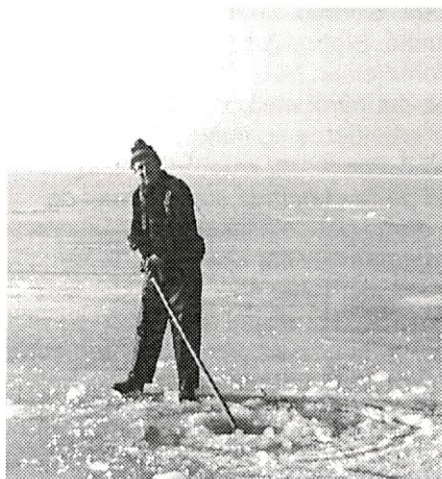
Når postvognen passerede bygrænsen og hornets kendte toner klang ind gennem byen, da følte man det ligesom et frisk pust udefra. Men når man så betragtede den åbne og tit tilsnede vogn og de ofte af kulde halvdøde passagerer, da gik glansen hurtig af Sct. Gertrud. Landboerne var så godt som afskåret fra at komme ind og handle. Biograf fandtes ikke, og i de perioder var der overhovedet ingen fornøjelser. Man havde kun det sjov man selv lavede. I sådanne tider kneb det hårdt med udkommet - ikke alene for fiskerstanden, men også for arbejderne og mindre håndværkere.

Hvorledes klarede man sig da? Jo, ud på fjorden med stangejernet og hente sig en ret ål - enten for at gøre dem i penge eller selv at konsumere dem. Mange af vore gæve, ældre Præstødamer har sikker set deres moder gøre ål rene eller selv været med, når fatter eller en broder kom hjem med posen. Ja, selv vi læredrenge drog tit afsted med vore fangstgrejer, ofte tillige med bøssen på isslæden ud på fjorden. Jeg husker således engang sidst i februar. Isen på hestekoer var så småt begyndt at bryde op. Det var en tidlig søndag morgen. Jeg brugte flittig min pigkæp (en stang, der endte i et stykke spidst jern, som man i stående stilling brugte til at drive slæden frem med). Det gik rask fremad over mod "Lågen", hvor der allerede var for-samlet adskillige fiskere, som var ved at hugge huller, så det sang i isen.

Mange steder lå der små dynger tang - også adskillige ål, stive som pinde. Morsomt var det at kigge på de professionelle stangere. Når de havde fået

den første ål. tog de sig en skrå, og så kaldte de fisken for skråålen". Den næste kaldte de for "brændevinsålen", og så tog de sig en slurk brændevin. Jeg havde allerede selv fået en del ål - dog ingen brændevin - da jeg fik øje på en flok svaner, der havde lejret sig et godt stykke ude på fjorden. Jeg tog min slæde og prøvede at nærme mig dem imod vinden.

Men hele flokken lettede og jeg vendte tilbage til min Geschäft. Henne ved sælstenen havde en mand lavet sig et ishus nær ved en våge. Her lå

han på lur, og engang imellem knaldede et dobbeltskud. Det var så småt begyndt at skumre, da jeg vendte næsen hjemad.

Foran på slæden havde jeg en ung håndværkersvend som passager, og han ville gerne sættes af ved "Sandhuset". Derfor kom jeg ud af den sædvanlige rute. Med stærk fart gik det hjemad, men jeg tog mig ikke i agt for "Lægterhullet" (det sted, hvor købmand Olsens lægter lå for anker). Jeg mindes endnu det infernalske brahminerhyl, min passager udstødte, da jeg med fuld fart og flotte armbevægelser transporterede ham lige bardus ud i karret, hvor vi snart lå og rodede rundt mellem isstykkerne. Vi prøvede på at nå den faste is, og langt om længe lykkedes det min makker at kravle op. Han stod et øjeblik og gloede, som om han spekulerede på at tage sig en "dukkert" til. Så for han rædselsslagen med små rejehop afsted mod havnen. Endelig lykkedes det mig at komme op, men bøssen, patroner og al gik til bunds. Slæden fik jeg dog bjerget, og så kan det nok være at jeg kunne finde hjem.

Adskillige i byen havde fået at vide, at Robert var blevet ude i "lægterhullet". Og mange blev ikke så lidt forbavsede, da de så "liget" med shagpibe i munden på sin sædvanlige tur samme aften ned gennem "strøget". Men fra den dag havde jeg lidt mere respekt for isen.

Et skoleminde

Det er en dejlig sommerdag for snart tre snese år siden. Vi drenge tumler os i vild leg, hænger på ryggen af hinanden eller farer afsted, udstødende vilde brahminerhyl. Skolegården er delt i to dele, den vestlige del, som er sværdsiden, og den østlige del, hvor spindesiden har sit domæne. De to lærere, der skal undervise i den følgende klassetime, promenerer frem og tilbage på drengesiden - Prætorius som sædvanlig med hænderne hvilende på ryggen, og svømmelæreren med sin uundværlige stok. Nu standser Prætorius ved trappen og kigger på sit lomueur, og et øjeblik efter lyder klokken. Børnene stimler sammen ved indgangen og deler sig i to rækker - drengene til venstre og pigerne til højre.

På et givet tegn strømmer pigerne ind, og Prætorius følger efter. Den anden lærer nærmer sig, og med et militærisk brøl, der får brillerne til at hoppe og fipskægget til at dirre, råber han: "Træd an - alle ret!". Vi skynder os at formere geled. Et par forsinkende gutter kommer farende henne fra de alt andet end vellugtende retirader, travlt beskæftigede med at bringe tøjet i orden. Et par lynende øjne undersøger fra fløjen om fugleflugtslinjen er i orden. Nogle fremspringende maver får et rap af kæppen. "Giv agt - højre om - march". Hæren skrider ud af porten ned over torvet mod vandet. "Med roder til højre bryd af," lyder det. Vi træder

hinanden over tæerne. De, der har træsko på klarer sig bedst, men flertallet er barbenede.

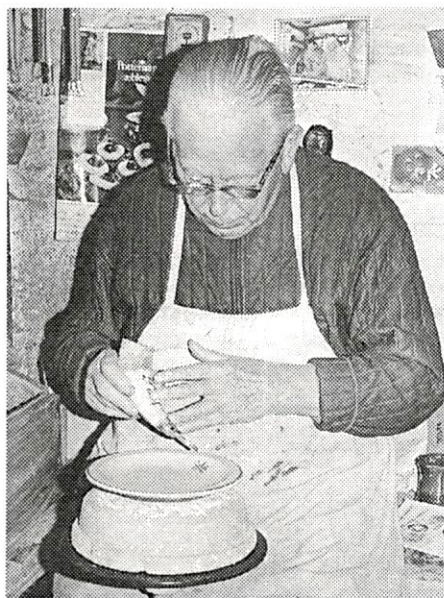
Vi ankommer til svømmeflåden og strømmer ind i badehuset. "Den der kommer sidst af tøjet, får et par af kæppen og en ekstra dukkert," lyder det fra hærføreren. Desværre bliver jeg som en af de yngste sidst færdig. "Kom ud på flåden." Jeg nærmer mig forknyt, får et par rap af kæppen, medens en større dreng spænder svømme-selen på mig. "Hop ud." En lang stang med en krog på enden griber fat i en tilsvarende på selen. Jeg bliver dykket gang på gang, indtil jeg endelig halvkvalt bliver halet op på flåden. Rædselsslagen griber jeg for mig i farten, medtagende min plageånds urkæde med samt medaillon. Et par svømmere bliver sendt til bunds, men herlighederne er forsvundet for bestandigt (ja, undskyld, at jeg endnu smiler lidt ondskabsfuldt). Fra den dag af led jeg af den såkaldte "vandskræk", hvilket dog ikke forhindrede mig i senere under anden ledelse at blive en dygtig svømmer.

En klasse fra Præstø skole i 1890'erne, måske er Robert Larsen imellem.

Pottemagerværkstedet ved Røde Led nærmer sig 100 år jubilæet.

Hans Peter Knudsen kom til Præstø og overtog værkstedet i baghuset i Adelgade, hvor han virkede indtil han fik opført pottemageriet ved Røde Led.

Til venstre ses Julius Knudsen i færd med at male en tallerken med horn.

Nederst ses det gamle pottemageri i et baghus i Adelgade, hvor Hans Peter Knudsen havde værksted i 9 år. Huset er nu revet ned.

Foto: Ole E. Hansen, Skibinge

Ålestangning på isen

Hans Erik Olsen stanger ål på kanten af renden i Bøgestrømmen. Han er fiskersøn fra Kragevig. I sine unge dage var han ansat i Villy Hansens bundgarnsfiskeri i Sandvig.

Den erfarne stanger har et smedet ålejern og en slæde til al udstyret. Foruden selve ålejernet, der i vore dage er en savlyster, medbringes en økse. Der er mange teorier, om hvordan øksen skal være udformet, men nogle stangere tager blot brændeøksen med.

Selve teknikken består i at afsøge bunden med jernet, mens man bevæger sig i en spiral omkring hullet. Hans Erik har stor rutine og kender "bedene" med ålegræs. Han får altid mange ål.

Der er som regel en del stangere ude, når isen er til det. Der medbringes mad og kaffe med mere. Man hygger sig med små pauser til mad og drikke. De mennesker, der plejer at stange ål, kender hinanden. Det er også tydeligt, at de kender hinandens evne til, at finde fisk i farvandet. Der er tendens til, at man klumper sammen.

OH.

